

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 56 (1942)

Nachruf: Schimun Vonmoos : 1868-1940
Autor: Luzzi, Jachen

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Schimun Vonmoos

1868—1940.

An per an ha il pövelet rumantsch da cumplandscher la perdita da plüs fidels cumbattants per la chosa rumantscha. Uschè s'ha acquistà eir ravarenda Schimun Vonmoos, mort als 29 lügl 1940 ill'età da 72 ans, grands merits per nossa lingua e cultura. Sül plan Tschanüf, il sunteri da Ramosch, ingio ch'el ha cumpagnà e lovà in fossa circa tuots seis convaschins chi sun morts ils ultims 50 ans, ha eir el chattà l'etern repos. Sia mort ais statta üna greiva perdita per sia famiglia, seis cumün, sco per tuot l'Engiadina e l'intera famiglia rumantscha. Las Annalas nu fan perque oter co gnir incunter ad ün sonch dovair, dedichand hoz al char trapassà, chi ais stat da principi innan fidel commember da la Società retorumscha e davo eir predschà collavuratur da l'organ da quella, ün pêr lingias da recugnuschentscha e pia regordanza per tuot il bön e'l bel ch'el ha operà in sia vita.

Schimun Vonmoos eira nat als 1. lügl dal 1868 a Ramosch sco prüm figl da sar Notandri Vonmoos e duonna Uorschla, nada Bardola, oriunta da Martina. La schlatta Vonmoos as chatta daspö seculs a Ramosch e dess esser la traducziun dal nom da famiglia «da Palü», chi existiva plü bod. Schimun ha passantà in seis cumün üna furtünada infanzia e bels ans da scoula. Las impressiuns ch'el ha retschevü in giuvn'età sun idas chafuol in si' orma e restetan bain impregnadas per gnir plü tard darcheu al cler i'ls requints dal scriptur ladin. Sar Notandri, chi possedaiva buns affars in Italia, destinet seis duos figls, dotats cun buns talents, als stüdis, impè da'ls trametter in Italia, sco cha que eira üsità quella vouta. Frequentand set ans il gimnasi da la Scoula chantunala a Cuaira ha il giuven ramoschan passantà bliers bels mumaints, pigliand sco bun gimnast viva part a l'attività ed als divertimaints da quella società. Seis stüdis da teologia fet Vonmoos a las universitats da Jena, Berlin, Heidelberg e Turich.

Fingià sco candidat predgiaiva Vonmoos suvent in seis cumün, siand cha quel gniva provedü daspö l'an dal fö (1880) dals cumüns vicins, Scuol, Sent e Tschlin, e seis convaschins spettaivan il momaint ch'el füss tut sü illa sinoda per avair lür agen ravarenda. A quaista sia prüma raspada ais Vonmoos restà fidel, predgiand cun success 48 ans a la baselgia da San Flurin. El cugnuschaiva bain ils bsögns da sia raspada e savaiva cussgliar e cuffortar a seis conumans sün chanzla ed in mincha occasiun. Eir pro seis collegas s'acquistet rav. Vonmoos bainbod granda stima ed influenza e füt blers ans vicedecan da la sinoda retica. Plüs voutas avess el gnü occasiun da surtour pravendas plü importantas e plü bain dotadas, sco a seis temp illa chapitala grischuna, ma el preferit da star in seis cumünet e servir a seis convaschins. Ed el ha operà qua fich bler bön in blers regards. Circa 40 ans ais el stat president da la cumischiun da tutela e da la cumischiun da povers, president dal cussagl da scoula, e blers ans ha el presidià la conferenza da magisters Suottasna-Ramosch. Il bain da la scoula e dals magisters al staiva fich a cour. Fingià ils prüms ans da sia attività survgnit eir Ramosch üna scoula reala. El ha promovü la fabrica dal nouv sunteri sün Tschanüf, la renovaziun da la baselgia e dal clucher e tantas otras bunas ouvras. Sco bun e paschiunà chantadur ha el eir adüna tscherchè da promover il chant in seis cumün ed in Engiadina bassa. Fin a sia mort ais el stat president dal Cor viril d'Engiadina bassa. Da la chascha d'amalats per Ramosch e Tschlin ais stat rav. Vonmoos ün dals fundatuors ed ha presidià quella aint per vainch ans. Davo gnit el elet president da la cumischiun da l'Ospidal d'Engiadina bassa e subit ha el sviluppà sco tal grand' attività pel bain da quaista buna instituziun, fin a sia mort. Seis plü grand pisser giodaivan ils povers e las guaivdas, e tuot seis operar eira per il bain dals oters, per ils seis, seis cumün e seis blers amis e cuntschaints, per el nun avaiva'l ingüens bsögns.

Sco oters umans ha eir rav. Vonmoos gnü da far tras in sia vita temps da displaschair é greivezza, ma sia ferma cretta illa buntà ed amur divina al daiva la forza da superar tuot rasegnadamaing sainza mâ s'almantar. Fingià bod stuvet el metter in fossa, davo lunga malatia, sia prüma muglier, duonna Luisa, nada S-charplatz da Strada, ch'el avaiva spusà dal 1892. Plü tard chattet el in

duonna Angiolina Rauch-Valentin üna seguonda fidela e pisserusa cumpagna per la vita.

Sia recreaziun chattaiva il ravarenda da Ramosch cultivand seis bel üert e seis aviöls. Our d'ün trid toc terrain plain crappa ha el fat gnir culs ans ün stupend üert chi madüra sün quella spuonda sulagliva suot la chasa da pravenda bels persics ed in bunas stads perfin l'üa. Sco apicultur cun richa experienza ha el eir fat blier in Engiadina bassa cun organisar cuors e tgnair referats.

Ün grand giodimaint eira per el l'utuon la chatscha da chamuotschs, ch'el executaiva, na culla schmaina da far sang, ma sco sport per giodair la bellezza da la pizza e rinforzar la sandà. In üna poesia *Chatscha da chamuotschs*, cha'l stima lectur chatta plü inavo, illustrescha el fich bain ün di da chatscha.

Inschmanchabel restarà que cha rav. Vonmoos ha contribui al mantegnimaint da la lingua rumantscha. Fingià tras sias predgias, chi eiran cun excepziun dals trais firats adüna tgnüdas illa lingua da noss babuns, l'ha el cultivada e vivifichà i'ls cours da seis audituors l'amur per ella. A l'Idioticon retorumantsch (DRG.) ha il defunt prestà fich buns servezzans sco correspondent per Ramosch tuot ils ans chi gnit racolt il material, ed a l'Uniun dals Grischs ha el servi daspö la fundaziun. El arrandschaiva adüna la festa ladina in seis cumün e contribuiva pel solit eir svessa üna buna part al trattegnimaint, cun referats, prelecziuns da requints ed oter.

Cur cha Schimun Vonmoos cumanzet lura, in età plü avanzada, a publicar ils prodots da sia musa, sun quels gnüts accolts dals Rumantschs cun vair dalet. Tras lunga experienza ed observaziun cungnuschaiva el fich bain seis cumpatriots, lur vita externa ed interna, lur far e pensar ed el ha savü render que ch'el avaiva observà in möd simpel, bella lingua e buna fuorma artistica. Uschè ha el inrichi ils ultims decennis nossa litteratura cun bliers stupends requints populars, tras ils quals rav. Vonmoos viva inavant cullas futuras generaziuns rumantschas. — Prof. E. Piguet-Lansel ha scrit in ün necrolog cumparü aint illa Gazette de Lausanne dals 6 avuost 1940 tanter oter il seguaint davart nos scriptur ladin: «L'image qu'il nous donne de son peuple de montagnards, paysans, chasseurs, émigrés et soldats est à la fois simple et nuancée, d'un réalisme relevé par un humour exquis. Ce peuple qu'il à servi jusqu'au delà

de ses forces s'y peut connaître et s'y reconnaît dans ses traits les plus intimes.»

Schimun Vonmoos ais stat ün fidel collavuratur da tuot ils organs ladins, Fögl d'Engiadina, Gazetta Ladina, Aviöl, Dun da Nadal, Sain Pitschen, Chasa Paterna, Chalender Ladin ed Annalas. Ün da seis prüms requints, *La vacha cranzla*, ais cumparü i'l nr. 10 da la Chasa Paterna ed i'l nr. 17 da quaista publicaziun as chatta *La daintadüra da barba Lureng*, i'l nr. 18 *Co cha Jocal va a tscherchar üna duonna*, buna versiun suainter Jeremias Gotthelf, ün dals scriptuors predilets da Vonmoos. Per cha'l stimà lectur possa giodair svesa qualchosa dal bel möd da quintar da nos scriptur ladin laschain nus seguir a quaistas modestas lingias üna part our da sia lavur davart *La poesia dals muglins*, cumparüda i'l Chalender Ladin dal 1925, scopür alchünas da sias poesias, originalas e versiuns. Oters bels requints cumparüts i'l Chalender Ladin sun: *La Barschadella da duonna Barla* (annada 1931), *Las clappas dal brün grand* (an. 1937) ed *Anguel e stria* (an. 1939). Per las Annalas ha rav. Vonmoos contribui i'l tom 42 la biografia da Flurin Grand e pel tom 43 il requint *La larma da la mamma*. Trais stupends requints our da la vita da sudà, *Steivan Paloc in mandura* ha el preschantà illa 50avla annada da las Annalas. Cul titel *Il corn da puolvra dad Abraham* ais cumparü dal 1938 in üna ediziun dal «Schweizer Spiegel», Turich, üna collecziun da 12 requints, cun illustraziuns dad A. Carigiet. Il prüm requint porta il medem titel, oters sun *Las trofeas da Steivan Paloc*, *Il canarin da duonna Chatrina*, *L'anguel s-charbunà*, *Il plü bel bös-chin*. Da quaista bella collecziun gnit dat oura dal medem editur eir üna versiun in lingua tudais-cha, fatta da l'autur stess. Pacs ans avant sia mort ha S. Vonmoos fat üna fich reuschida traducziun dal roman *Derborence* dal renomnà scriptur vadais C. F. Ramuz, cumparüda il prüm i'l fögliet da la Gazetta Ladina e davo eir in ün volüm separà.

Schimun Vonmoos eira artist in tuot que ch'el faiva, ün uman plain bainvuglientscha e bun tact, chi chattaiva adüna il dret pled per grand e pitschen, ün grand ami dals infants. Que l'ais stat concess d'accumplir in sia vita üna bella e nöbla mischiun. Il Segner detta la paja a seis fidel ed ümil serviaint.

Il Bap etern, il pled dal qual predgià
tü hast a ta raspada ans ed ans,
sporschand cuffort als cours da blers umans,
el ha uoss' eir a tai da qui clamà.

Bain blers chi han giodü tia buntà,
sinceras larmas pro ta mort han spans.
Cun plets e fats hast a teis conumans
savü assister e surlevg portà.

Uschè in teis cumün e tia val,
pertuot ingio chi clingia pled rumantsch
tü laschast la memoria dad ün hom,

chi s'ha prestà pel bain spiritual
tras tuot sa vita cun amur e schlantsch,
ed in onur as mantgnarà teis nom.

J. L.